

fotr

'far'

TSJEKKISK

Fotr har tsjekkisk lånt fra tysk *Vater*. Tsjekkisk er rikt på slike germanismer (tyske lånord), en arv fra de mange århundrene da tsjekkere og tyskere bodde side om side i Tsjekkia.

På tsjekkisk i dag klinger mange germanismer noe platt. Slik er det også med *fotr*. Ordboksforfattere klassifiserer ordet som vulgært eller grovt. *Fotr* har nemlig også fått en ekstra betydning: 'satt, eldre mann'. Forklaringen på at *fotr* og andre germanismer i dag ofte anses for lite fine, finner vi i 1800-tallets tsjekkiske nasjonsbygging. Å snakke og skrive tsjekkisk ble da opphøyd som selve definisjonen av å være tsjekker. Det dyrebare tsjekkiske språket skulle brukes på stadig flere områder i samfunnet, særlig dem med mest prestisje. Etter hvert ble tysk presset ut fra disse områdene og mistet status. Utviklingen tok ekstra fart da det selvstendige Tsjekkoslovakia ble opprettet i 1918, og da de fleste tyskere ble utvist i oppgjøret etter annen verdenskrig.

Arven fra tysk betyr at en germanisme ofte finnes i tillegg til et nøytralt tsjekkisk ord med samme betydning. I tillegg har tsjekkisk også et stort repertoar av egne ord til å signalisere hvor formelt man kommuniserer. Det nøytrale ordet for 'far' er *otec*. Det brukes mest i skrift. Snakker eller skriver man uformelt, bruker man *tatínek*. Mest muntlig er *táta*. Enda mer uformelt, i retning drøyt, er så germanismen *fotr*. En særlig hengiven form er *tatíček* som ble brukt om Tsjekkoslovakias første president Tomáš Garrigue Masaryk. Tsjekkias nåværende president Miloš Zeman omtales derimot som *fotr*.

Tsjekkiske forskere har bygget opp kolossale digitale samlinger av tsjekkisk språk, såkalte korpus. Derfra vet vi mye om hvordan *fotr* brukes. *Fotr* brukes mest muntlig, mest av menn og mest av folk under 35 år som har videregående skole som høyeste utdanning.

Korpusene forteller også at *fotr* forekommer hyppigst sammen med grammatiske ord som *tvůj* 'din', *taky* 'også', og *já* 'jeg'. Aller hyppigst forekommer *fotr* sammen med *lotr*. Også *lotr* har tsjekkisk lånt fra tysk: *Lotterbube* (kortform *Lotter*) som betyr 'døgenikt'.

Gjennom tidene har tsjekkisk lånt ord fra mange andre språk, for eksempel:

latin: *advent*, *autor*, *adaptovat* 'tilpasse', 'adaptere' (for bare å ta noen ord på a-)
polsk: *výlučný* 'eksklusiv', *kreslit* 'tegne'
russisk: *vkus* 'smak', *kolchoz* 'kollektivbruk'
slovakisk: *batoň* 'ryggsekk', *živořit* 'skrante'
jiddisk: *čurbes* 'rot', 'kaos', *mešuge* 'gæren'
romanes: *čokl* 'hund', *lóve* 'penger'

I dag kommer de fleste lånord fra engelsk, som *cisgenderový* 'ciskjønnnet', *barefooty* 'sko med minushæl', *hajp* (engelsk *hype*). Tsjekkerne er heller ikke fremmede for å gripe til internasjonalsismer – ord som finnes på flere språk – hvis de trenger nye ord: *vakcinační nacionalismus*.

Karen Gammelgaard og Roar Lishaugen, Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk, UiO

Ordfestivalen

UNIVERSITETET I OSLO